

Magyar tisztelgés a Kuyper Ábrahám legfiatalabb lánya előtt

Bevezető

Egy nemrégiben megjelent mű, a „De dolerenden en hun nageslacht”²¹⁹, tömören csak annyit mond A. Kuyper és J.H. Schaay legifjabb lányáról, akinek a neve Catharina Maria Eunice Kuyper (1876-1955), hogy ápolónő volt, hogy a „Dr.Scheurers Kórház Egyesület” vezetőségi tagja, továbbá hogy igazgatója volt 1927 és 1932 között a Vrije Universiteit Vendégházának, és hogy Budapesten ő az alapítója a Julianna Iskolának. Ennél sokkal többet nem tudnak róla.

Miközben a nővérei, H.S.S. Kuyper és J.H. Kuyper bizonyos közismertségnek örvendtek Hollandiában annak köszönhetően, hogy közösen írták meg „A Kuyper Ábrahám életének alkonya” című könyvet és összeállították, valamint jegyzetekkel ellátták az „Emlékezések a régi gárdára”, vagyis az édesapjukra vonatkozó kötet anyagát, Magyarországon mégis C.M.E. Kuyper volt a legismertebb a három nővér közül. Évtizedeken keresztül úgy emlegették, hogy ő az a Kuyper Katalin (akit Hollandiában „Too”-nak hívtak).

Még 2016-ban is emlegették a nevét és egy kis kiállítás fényképein is feltűnt azon a megemlékezésen, amelyet az általa alapított református Julianna iskola jubileumának alkalmával szerveztek²²⁰. Magyarországon előlött egy festménnyel és egy mellszoborral is tisztelgett az emlékének, éspedig két neves képzőművész, Glatz Oszkár (1872-1958) festő portréjával, illetve Hűvös László szobrász (1883-1972) alkotásával. A portrét a magyar hatóság ajándékozta számára 1927-ben, a Julianna iskola felállítása ügyében kifejtett fáradozásáért.

A mellszobor évekig a Julianna iskolában kapott helyet, amiből arra következtetünk, hogy ez is egy olyan ajándék volt, amellyel a reá való emlékezést akarták életben tartani. Jóllehet a mellszobor és a festmény évekig szem előtt tűnt, a Kuyper Katalin neve a mai napig sincsen elfelejtve.²²¹

Magyarország

Az első világháború után vége szakadt az osztrák-magyar kettős birodalomnak.

Magyarország egyrészt Franciaország politikai mesterkedéseinek, másrészt Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia területi követeléseinek esett áldozatul. Az egykoron nagy kiterjedésű királyságtól elvették a területe kétharmadát. Ezáltal hatalmas kincseinek a jelentős részét is elveszítette, miközben a frontról visszatért katonák, hadirokkantak és hadifoglyok serege mellett a „megszállt” területekről a menekültek áradata érkezett.

A magyar lakosság egyharmada a királyság határain kívül került. Ez nagy társadalmi nyugtalanságot okozott, amihez hozzájárult az 1919-es sikertelen kommunista kísérlet is, amelyet a románok bűnöző megszállása²²² követett, és ez volt a kegyelmi csapás. Magyarország csődbe került, nem tudta biztosítani a saját fenntartását. A nyomorúságos szegénység miatt sokaknak elveszett az élete.

²¹⁹ D.Th. Kuiper, 'Kuyper (Letland/Amsterdam)', in: P. van Beek e.a. (red.), *De dolerenden en hun nageslacht* (Kampen 1990) 284-295, ugyanott p. 289. Henriëtte Sophia Susanna (1870-1933); Johanna Hendrika (1875-1948); Catharina Maria Eunice (1876-1955). (A könyv címét értelemszerűen és szabadon így lehetne magyarra fordítani: Az egyház állapotán panaszkodó siralmazók és a nemzedékük).

²²⁰ Erről éppen az iskolában való látogatásunk alkalmával szereztünk tudomást 2017. március 20-án.

²²¹ Dr. Ferenc Postma professzor (Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest) állandó biztatásának és kapcsolatainak segítségével nélkül ez a cikk nem születhetett volna meg. Ahhoz, hogy a mellszobrot megtaláljuk, szintén a segítségünkre volt.

²²² Erre nézve lásd Margaret MacMillan, *Parijs 1919. Zes maanden die de wereld veranderden* (Amsterdam 2005), p. 320-335. Romániára nézve különösen fontos a p. 333.

Különböző helyekről, így Hollandiából is, a magyaroknak 1920-tól kezdve segítő kezet nyújtottak. A segélyezésben, mások mellett, jelentős szerepet játszott Kuyper Ábrahámnak a három leánya. Részt vettek az élelmiszerek szállításában, a gyermekeknek szánt szegény-konyhák felállításában, egy árvaház alapításában és az úgynevezett „gyermekvonatok” indításában.

Ebben a folyamatban magyar részről a teológus Sebestyén Jenőre (1884-1950) jutott a vezető szerep, aki a budapesti Teológiai Akadémia professzora²²³ volt. Levéltári hagyatékában mintegy 80 holland személlyel folytatott levelezését találjuk, akik között ott volt Kuyper három leánya is²²⁴. Ez a levelezés nemsokára kutathatóvá válik a Holland Protestantizmus Történeti Dokumentációs Központjában.

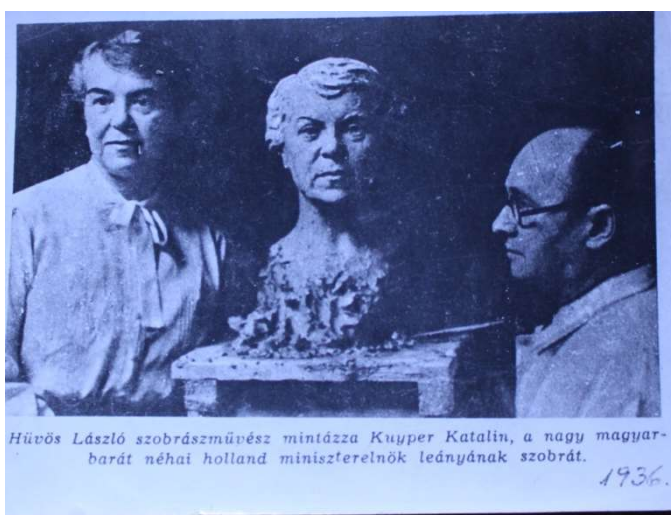
Kuyper Katalin és Magyarország

Amellett, hogy C.M.E. Kuyper intenzíven levelezett Sebestyénnel, tudjuk, hogy azzal a Gerő-Chrenko Erzsébettel is levelezett, akit 1922-ben ismert meg a nagy gyermekmentési művelet során. Az akció idején (1920-1930) ezer számra fordultak meg a gyermekek Hollandiában, hogy felerősödjének a háború miatti elesettségükből, hiszen az országban elegendő élelem és ruházat²²⁵ várta őket. Chrenko asszony a Kuyper kisasszonnyal váltott levelezését átadta dr. Ladányi Sándornak, aki annakidején levéltárnok volt a budapesti Ráday levéltárban.

Az anyag leveleknek, fényképeknek és cikkeknek a gyűjteményéből áll. C.M.E. Kuyper levelei az 1922-1954 közötti időszakot ölelik fel. Az első esztendőkből csupán néhány levelezőlap maradt fenn, a legtöbb anyag az 1947-1954 közötti évekből származik, míg egy pár levél későbbi keltű és másoktól származik. Így találunk egy levelet A. Kuyper (1893-1989), H.H.Kuyper professzor fiának a részéről,

továbbá egy C.M.J. Heybloom²²⁶ féle levél is található a gyűjteményben.

Utóbbi egy levélben nyilvánított köszönetet Gerő asszonynak, hogy elküldte neki Too nagynénjének a fényképét. Ugyanakkor örömet fejezte ki afölött, hogy a hajdanában róla készült mellszobrot, amely háborút és forradalmat élt át, végre átadták a Teológiai Akadémiának, ahol az immáron megcsodálható²²⁷. Az viszont nem ismert, hogy a nagynénje melyik fényképét küldték el neki. Az archívumban mindenesetre van egy olyan fénykép, amely itt számításba jöhet, éspedig egy olyan Kuyper Katalinról készült felvétel,

ahol ő a gipszből vagy agyagból készülő büszt mintája mellett áll a szobrásszal együtt. Ez a fénykép (valószínűleg)²²⁸ az ő birtokában is megvolt.

²²³ Reá vonatkozólag lásd M.J. Aalders, 'Jenő Sebestyén', www.geheugenvandevu.nl, s.v.

²²⁴ Ez az archívum a Ráday Levéltárban található Budapesten (a továbbiakban így rövidítve: RL) és az anyagot a C/68 jelzet alatt tartják nyilván. Ez egy egyházi levéltár, és a Dunamelléki Ref. Egyházkerület fennhatósága alá tartozik.

²²⁵ RL, C/68, Sebestyén J. archívum, és RL, C/130, Kuyper Katalin archívum. Ezen a helyen mondunk köszönetet Nagy Edit levéltárosnak, aki felhívta a figyelmünket erre az archívumra. Ez az anyag jelenleg a VU keretében működő „Historisch Documentatiecentrum van het Nederlands Protestantisme na 1800” gyűjteményében is megtekinthető.

²²⁶ RL, C/130, ahol A. Kuyper ír E. Gerő-Chrenko asszonynak 1967. szeptember 13-án.

²²⁷ Ez volt az a levél, amely elindította a C.M.E Kuyper mellszobra iránti kutatás folyamatát.

²²⁸ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele E. Gerő-Chrenko asszonyhoz, 1952. március 27-én.

A felvétel alatti nyomtatott szöveg így hangzik: „Húvös László szobrászművész mintázza Kuyper Katalin, a néhai nagy magyarbarát holland miniszterelnök leányának szobrát.” Az évszámot kézzel írták hozzá: „1936”.

Számunkra ismeretlen annak az indítéka, hogy miért készítették ezt a mellszobrot. Úgy tűnik, hogy a református Julianna iskola 1936-ra eső, tíz éves jubileuma elég okot szolgáltatott az emlékmű készíttetésére.

Feltűnt, hogy azokban az években a magyarok által Kuyper Katalinként befogadott személyiség Magyarországon már nem is volt annyira tevékeny az iskolára vonatkozó, kötelező munkáján kívül, mint máskor. Az 1936-os esztendőben adott volt a jubileum, és pedig annak kapcsán, hogy holland pénzen egy új iskolát építettek. Kuyper kisasszony tervezte is az odaútját, és valóban megjelent a kitűzött időpontban.²²⁹ Az ünnepség megnyitásakor egy márvány emléktáblát ajándékozott, rajta a következő felírással: „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket”²³⁰.

Az iskolát különben a Vilma királynő úti református egyházközség presbitériuma kormányozta. Az utat később Gorkij fasorra változtatták, ami azonban nem állhatott útjában a Hollandia iránti testvéri érzéseknek²³¹.

Megjegyezzük, hogy 1948. szeptember 6-án ott még egy holland nyelvű istentiszteletet is tartottak Julianna királynő koronázásakor²³². Az iskola fennállása körül azonban akkor már tornyosultak a problémák, úgy amint az egy holland tiltakozó levélben olvasható, és pedig az iskola állami kisajátítása ellen²³³. A rendszerváltás után emléktáblákat helyeztek el a Városligeti fasor egyházának a falára, amelyeken a holland és a magyar szöveg a régi kapcsolatokról tanúskodik.

A már említett A. Kuyper reagálásából megtudtuk, hogy a mellszobor a Teológiai Akadémia épületébe került. A Teológiai Akadémia 1993 óta a Károli Gáspár Református Egyetem részét képezi. Magától értetődik, hogy ott kezdtük el a nyomok keresését. Hová kerülhetett ez a mellszobor?

Kutatásunk a kecskeméti Ráday Múzeumhoz vezetett, amely annak a kálvinista egyházközségnek az emlékeit őrzi, amelyhez Budapest is tartozik. Dr. Fogarasi Zsuzsa, a múzeum igazgatója elsőbbsen nem tudott a mellszoborról, de talált két másik, Kuyperre vonatkozó tárgyat. Az egyik egy Hollandiában is ismert, a Kuyper fejről mintázott, rézből öntött féldombormű, a másik pedig egy festmény, amelyről azt vélte, hogy az Kuyper Katalinról²³⁴ készült. Később megtalálta a Katalin mellszobrát²³⁵ is.

A dr. Fogarasihoz intézett kérésünkre, hogy mit tud a festmény eredetéről, kimerítő választ kaptunk. Ekkor megemlítettem a Kuyper Katalin archívumot, amelyben egy 1960. május 10-én kelt levél található Glatz asszony tollából, amelyben bizonyítja, hogy néhai férje, Glatz Oszkár festő egy portrét készített Kuyper Katalinról²³⁶.

²²⁹ Többek között lásd RL, C/68, C.M.E. Kuyper levele Sebestyén J. részére, 1936. január 20. és 26.

²³⁰ Lásd www.hongarijevandaag.nl, Ballendux-Bogyay Mária cikkét, 2006. július 1. dátum és Fónod S., *Julianna Református Iskola Története 1926-tól 1992-ig* (Budapest, 1994) 14. Ez az emléktábla még mindig ott függ az épület falán. (2017 júniusa).

²³¹ Az út eredeti neve Stadwaldchen Alle (1830-tól), 1874-től Városligeti fasor, 1921-től Vilma Királynő út, 1948-tól Városligeti fasor, 1950-től Gorkij fasor és 1991-től ismét Városligeti fasor.

²³² Lásd az istentiszteleti rend menetét: RL, C/22 = A Julianna Iskola Archívuma, 1948. szeptember 6. (Ez alkalommal Joó Sándor prédikált. A fordító, Hermán M. János megjegyzése.)

²³³ RL, A/22, 1948. szeptember 10. A levelet F.W. Grosheide, A.A.L. Rutgers, J.C. van Dijk és C.M.E. Kuyper írta alá.

²³⁴ Fogarasi Zs. e-mail levele Berecz Á. részére 2017. március 22-én, továbbítva M.J. Aalders részére 2017. március 22-én.

²³⁵ Fogarasi Zs. levele M.J. Aalders részére, 2017. június 5. dátummal.

²³⁶ RL, C/130, Glatz Oszkár özvegyének a nyilatkozata. Lásd a Bodola Rózsa nyilatkozatát is, amelynek kelte 1960. június 23. Bodola Rózsa az 1926-1948-as évek között az iskolában tanított és Kuyper kisasszony személyes ismerőse volt. Azt nyilatkozta, hogy a festményt Glatz Oszkár készítette 1924-1925 folyamán és a Julianna iskola tanári szobájának a falát díszítette.

Vajon erről szólna ez a levél? A levéltárban végzett kutatás pontot tett a vitatott kérdésre: ez valóban a Kuyper legfiatalabb lányának a portréja²³⁷. Közelebbi kutatásunk nyomán a hollandiai napilapokban sikerrel találtuk meg a hírt az 1927. március 30-i számban²³⁸.

„Gróf Klébersberg Kuno, Magyarország oktatás- és vallásügyi minisztere, elismerése gyanánt ezekben a napokban egy C.M.J. Kuyperről készült képet adományozott a Budapesti Református Egyháznak azért a rendkívül hasznos tevékenységért, amelyet C.M.J. Kuyper a magyar nép érdekében fejtett ki, különösen azért a tényért, hogy kezdeményezője volt az első keresztény iskola felállításának Magyarországon. Grosheide professzor elnökségével ez év szept. 1-én egy bizottságot alakítottak, és Hollandia régi minisztere, Colijn, egy ünnepi beszéddel nyitotta meg Budapest első keresztény iskoláját. A portrét az oktatás-és vallásügyi miniszter megbízásából Glatz O. magyar arcképfestő készítette 1925-ben.”

Kuyper Katalin levelezése Gerő-Chrenko Erzsébettel

Mindezek nyomán indítást éreztünk arra, hogy a Kuyper Katalin féle levéltári anyagból lefordítsunk néhány levelet, továbbá arra is, hogy tanulmányozzuk Kuyper kisasszony és a barátnője, vagyis a Gerő asszony közötti levelezést²³⁹. Vajon mit, ennél is többet lehet-e megtudni a mellszoborról és a festményről?

Chrenko Erzsébet gyermekként a Plessius családnál nyert elhelyezést egy Vogelenzang²⁴⁰ nevű faluban. Számunkra ismeretlen, hogy miként keletkezett ez a kapcsolat, arról viszont tudunk, hogy Kuyper kisasszony azt írta 1922-ben, hogy még egyszer látni szeretné őt. Ez azonban valamilyen oknál fogva nem sikerült. A következő lapon Kuyper Katalin arról ír, hogy örvend annak, hogy Erzsébet jól érezte magát Hollandiában. „Remélem, hogy gazdag áldást viszel magaddal a szívedben, amely örökké megmarad.” Sorait így fejezte be: „Köszöntelek kedves gyermek, Katalin néni egy csókot küld neked”²⁴¹. Ezután nagy csend következik. Legalábbis a dátumok alapján, mert a következő levelek keltezése a második világháború utáni időszakra esik²⁴². A leveleket hol németül, hol angolul írták, itt-ott egy-egy holland mondatot is olvasunk, egyetlen egyszer pedig egy teljesen holland nyelvű levélre lelünk. Ezekben az években gyakran úgy írta alá, hogy Katalin néni, máskor meg úgy, hogy: Catharina.

Kuyper kisasszonynak a háború utáni első levele 1947. november 26-án kelt a Gerő-Chrenko asszony címére. Ő akkor már hónapok óta (novembertől áprilisig) Budapesten volt, jobbára azért, mert bekapcsolódott a Magyarországért folyó segélyakciókba²⁴³. Az első hetekben annyira foglalt volt, hogy Gerő asszonyt és más ismerőseit is csak egyszer látogathatta meg, sok meghívásnak kellett eleget tennie²⁴⁴.

Egy következő levélben megköszöni a fiatalkori barátnőjének a nagyszerű ajándékot, amelyet valószínűleg a november 30-i születésnapjára küldött. Találkozásukra azonban várni kellett, mert az

²³⁷ M.J. Aalders levele Fogarasi Zs. részére 2017. március 24-i dátummal, és Fogarasi Zs. levele M.J. Aalders részére 2017. április 4-i dátummal.

²³⁸ *Het Vaderland* és a *De Standaard* 1927. március 30-i száma; az *Algemeen Handelsblad*, március 31 és a, *De Hongaarsche Heraut* 1927 áprilisi száma.

²³⁹ Hermán Mostert Rebeka, Temesváron élő műfordító végezte ezt a munkát és emellett hasznos tanácsokkal szolgált.

²⁴⁰ Lásd Ráday Levéltár, C/130, C.M.E. Kuyper levele Chrenko E. részére 1922. november 13-án. Kuyper kisasszonynak egy, a V. Neugebauer úrhoz írott levele 1922. március 22-i dátummal. Neugebauer, aki a „magyar oldalon” vállalt jelentős szerepet a gyermekvonatok indításában, jelentette, hogy Chrenko Erzsébetet meghívták Hollandiába, és hogy ő a március 26-i vonattal szeretne utazni.

²⁴¹ Lásd RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Chrenko E. részére 1922. november 13-án.

²⁴² C.M.E. Kuyper 49 levelet írt Gerő-Chrenko E. részére. Ebből kettő 1922-ből, (akkor még nem ment férjhez), kettő 1947-ből, tizenhat levél 1948-ból, egy levél 1949-ből, három 1950-ből, öt 1951-ből, tizenhét levél 1952-ből, egy levél 1953-ból, egy pedig 1954-ből.

²⁴³ Vesd össze. RL, C/68,

²⁴⁴ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1947. november 26-án.

orvos teljes nyugalmat írt elő. Azt ígérte, hogy amint jobban lesz, azonnal felkeresi²⁴⁵. Ezt meg is teszi egy levelezőlap tanúsága szerint, amelynek 1948. január 7-e a kelte, és amelyben egy három nappal későbbi találkozót²⁴⁶ javasol.

A mellszobor nyomában

Úgy tűnik, hogy ezen találkozás alkalmával a büszt is szóba került, mert a következő képeslapon ennek a vadászatát egy kiváló tervnek tartotta: ‘excellent plan to go & hunt for it’. Ezt követően azt a tervet szőtték, hogy együtt keressék fel Húvös László szobrását²⁴⁷.

Ez bizonyára sikerrel járt, mert néhány nap múlva Katalin szinte újjongva reagált a barátnője híradására²⁴⁸. „First of all, I want to thank you with all my heart for all your kindness bestowed on me. Just think of it. The bust at the Julianna School *again* (dölt betűvel kiemelve MJA). Is it not wonderful! And all by your energy”.

Más szavakkal: Katalin mellszobra, amely a Juliánna iskolához tartozott, valamilyen úton-módon a szobrászhoz került, és Gerő asszony közvetítése nyomán ismét visszavitték az iskolába. Ez viszont éppen időben történt, mert még ugyanabban az évben, 1948-ban, Húvös az Egyesült Államokba emigrált. Bizonyosak lehetünk abban, hogy Kuyper kisasszony viszontlátta a saját szobrát. Leveleinek egyikét éppen a Juliánna iskolából írta²⁴⁹.

A büszt és a festmény tehát ismét az iskolában van, és az a feltételezés, hogy a mellszobor egy ajándék volt az iskola 1936-os novemberi újranyitása alkalmával, immáron megállja a helyét. Az viszont, hogy ki volt az ajándékozó, az nem ismert. Lehetett-e maga az iskola, aki így akarta megtisztelni a jótévőjét? Vagy ismét a polgári felsőbbtség jeleskedett? Mindenesetre, 1948 elején a Kuyper Katalin mellszobra újra azon a helyen volt, ott, amely azt megillette, a Juliánna iskolában.

Úgy tűnik, hogy a háború évei alatt máshová vitték, talán éppen a szobrász műhelyébe. Az iskola ugyanis eleget szenvedett a bombázásoktól és a beszállásoktól, és egy ideig még a tanítás is más épületekben folyt²⁵⁰. Az 1948-as év folyamán azonban minden megváltozott. A kommunista rendszer kisajátította az iskolát, a Vilma királynő út visszakapta a régi nevét és ismét Városligeti fasorrá változott²⁵¹. Az ott lévő gyülekezet neve pedig azóta Fasori Református Egyházközség. Az iskolaalapító hölgy pedig sohase tért vissza.

Az utólagos eseményekből ki lehet következtetni, hogy Gerő asszony a mellszobrot és a festményt a saját otthonában őrizte. Úgy tűnik, hogy az iskola államosításakor valakik elhatározták, hogy ezek a kapitalista multa vonatkozó emlékek tovább nem maradhatnak ott. Mert amikor a büszt ismét feltűnik a levelezésben, már újabb négy év telt el. A világ akkorra teljesen megváltozott. Kitért az úgynevezett hidegháború és a Magyarországgal való kapcsolattartás a korábinál is nehezebbé vált. Ráadásul 1950. június 6-án Sebestyén Jenő is elhunyt. Kuyper kisasszony rettenetesen hiányolta őt, erre minden alkalommal visszatért a leveleiben. Aztán rendre a régi barátok is mind meghaltak vagy elköltöztek Hágából, ahova ő éppen most telepedett vissza az 1950-es év folyamán²⁵². Egészsége apránként hanyatlott. Leveleiben említést tesz a szívtájéki panaszairól. Barátnőjét rendszeresen értesíti arról, hogy az orvosa azt javasolja, hogy nyugodtan éljen. Napi tizenkét órát kellene aludjon.

²⁴⁵ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére 1947. december 20-án. Ez egy kései reagálás, és azt írta, hogy azért, mert elveszítette a címét.

²⁴⁶ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1948. január 7-én.

²⁴⁷ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1948. január 15-én.

²⁴⁸ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére 1948. január 18-án

²⁴⁹ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére 1948. január 31-én

²⁵⁰ Fónod S. i.m., *Julianna Református Iskola*, p.15-16.

²⁵¹ Lásd a 10. számú lábjegyzetet. Későbbi neve Gorkij Fasor, és az egyházi gyülekezet hivatalos nevét is megváltoztatták.

²⁵² Lásd a levél fejlécét, RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1950. június 19. és 1950. november 12.

Az 1950, 1951 és az 1952-ből származó levelek egy elmagányosodó, idős hölgy képét mutatják, aki az erejének és az egészségének az elfogyásával küzd. Barátnőjét a következőre kéri: „Ask God to lead me safely through the lonesome desert of old age”²⁵³. Ő maga is úgy érezte, hogy körülötte beszűkült a világ, még akkor is, ha állandó levelezést folytatott. Általában napi hét levelet írt²⁵⁴.

Eközben rendszeresen dolgozik az édesapja levéltári hagyatékának a rendezésén, olykor pedig előadások tartására kéri a református ifjúsági munkát végzők táborában. A hollandiai magyarokkal is sok kapcsolata volt, például meghívott vendég volt a Végh József és Jakos Erzsébet esküvőjén 1952. május 3-án. A magyarországi barátokkal rendszeres kapcsolatot tartott, gyakran küldött csomagokat, főleg (használt) ruhát és néha élelmiszert²⁵⁵.

Így írhatta azt, hogy: „Tulajdonképpen én minden nap Magyarországon élek”²⁵⁶. Vagy azt, hogy: „a szívem Magyarországa”²⁵⁷.

Gerő asszony a levelei egyikében a mellszoborról írt. Egy szuszra említ egy festményt is. Valóban a Glatz festményéről van szó, amelyről már korábban is beszéltünk. Akárcsak a büsztöt, ezt is, a festményt is oltalmába fogadta. Azt, hogy hol találta meg Gerő asszony a festményt, arról nincs tudomásunk. Visszatekintve: a Holland sajtóból arról értesülünk, hogy a festményt 1927-ben ajándékozták az egyháznak, úgy, mint az elismerés jelét, mivel felállították a Juliánna iskolát. Az ezt követő években a tanári szobában²⁵⁸ függött és a háború idején megsérült. De mi történt ezután? Tény, hogy 1952-ben ismét Gerő asszony házában található.

Kuyper kisasszony hálásan nyilatkozott: „You are far too sweet with my buste and mr Glatz’painting”²⁵⁹. Úgy látszik, hogy arra a kérdésre, hogy nemde az lenne a legjobb, hogyha a büsztöt és a festményt magánál tartaná, Katalin ezt válaszolta: „Yes, dearie keep them for the time being, and ask Dr. Ravasz what to do with them. He is a wise man and will know what is best. They do not belong to me, but to the school”²⁶⁰. A mellszoborról készült fényképet, amelyen a szobrász is látható, Erzsi megőrizheti, mert az néki is megvan. És megismétli azt a javaslatot, hogy tanácsot kérjen dr. Ravasz Lászlótól²⁶¹.

Egy hét múlva Kuyper kisasszony visszatér a támára. Örvend annak, hogy Erzsi a büsztöt és a festményt meg akarja őrizni. „But please do not make an idol of it!”²⁶². Gerő Erzsébet asszony a festményt és a szobrot a saját szobájába helyezte, amit Kuyper kisasszony úgy tartott, hogy az: „very sweet. I know they cannot find a better place where someone looks at me with more love & kindness as with your eyes”. Enyhe gúnyolódással azonban arra is figyelmeztetett, hogy mindezekkel ne foglalkozzon túl sokat. „I might become a real snob!”²⁶³

²⁵³ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. március 27.

²⁵⁴ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. június 9.

²⁵⁵ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. június 9.

²⁵⁶ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. május 4.

²⁵⁷ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. szeptember 3.

²⁵⁸ RL, C/130, Bodolay R. 1960 jun.23-án kelt nyilatkozata, aki 1926-tól 1948-ig tanítónő volt a Juliánna Iskolában.

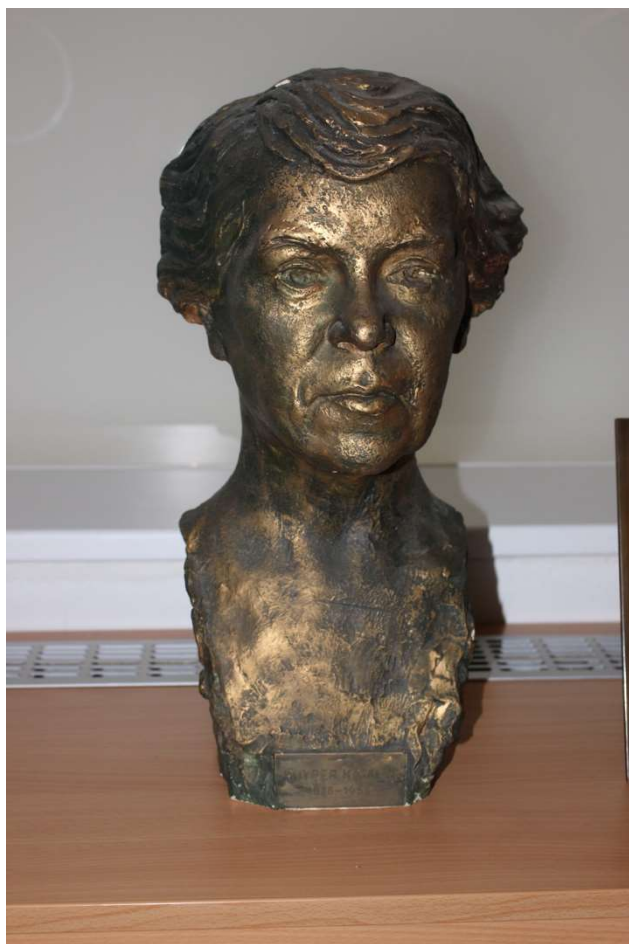
²⁵⁹ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. március 27.

²⁶⁰ Ravasz László jól ismerte őket, még az iskola alapításának az idejéből.

²⁶¹ Valószínűleg az itt közölt fénykép dalgáról van szó.

²⁶² RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. április 4-én.

²⁶³ RL, C/130, C.M.E. Kuyper Gerő-Chrenko E. részére, 1952. április 10-én.

Gerő Erzsébet asszony valóban írt Ravasz püspöknek, aki postafordultával válaszolt neki²⁶⁴. Ugyanezekről azonban a barátnőjével, Bodolay Rózsával is tárgyalt²⁶⁵. Ravasznak az volt a véleménye, hogy a festményt és a büsztöt illető összes határozatokat illetően a fasori gyülekezet vezetőségének a döntése érvényes. Azt tanácsolta, hogy az egyházi vezetőség próbálja meg ezeket visszatenni az eredeti helyeikre. „Itt a református egyháznak egy nagylelkű barátjáról van szó, és a gyülekezet iránta kifejezett hálájának a jeléről. Az ügy ezzel az összes politikai ítélezések fölé emelkedik, ugyanakkor pedig az egyházi közösség lelkiségtörténetének az egyik alakító eleme”. Amennyiben ez nem lenne lehetséges, akkor egy pár másik helyet szuggerált, többet között a teológiát. Pontosabban a Ráday utcán székelő Teológiai Akadémiára gondolt a püspök. Néhány nap múlva Gerő Erzsébet asszony egy Rózsi által aláírt levelet kapott, és itt valószínűleg Bodolay Rózsáról van szó²⁶⁶. Ő arról szól, hogy beszélt Pap Lászlóval, a „teológia igazgatójával”, aki azt mondta, hogy mind a két emléktárgy elhelyezést nyerhet az Akadémián. Két nap múlva azonban – mondja a levél írója – kiderült,

hogy Dobos Károly lelkész közvetítése által a festmény a Gorkij fasor templomának az egyházközségi tanácstermében állítható ki²⁶⁷. Ő felvilágosította a gyülekezet új lekipásztorát a Hollandia és Kuyper Katalin, meg a gyülekezet között létező szoros kapcsolatáról. Így aztán ismét szívesen látottá vált a festmény. Elhelyezése azonban mégis elmaradt, mint ahogyan azt a későbbiek mutatják.

A festmény tehát visszakerült az eredeti tulajdonosához, de az eredeti nyilvános helyre való kifüggesztése nem volt lehetséges. Így aztán átadták a Teológiai Akadémiának. Kuyper Katalin így lelkendezett: „Very dear of you! Only, that place is too much honours!!! Though I think it a beautiful place & I’m very proud of it & thankful. The idea that Jenő taught there for many years, is very sweet”²⁶⁸. Az ezt követő levelében ismét háláját²⁶⁹ fejezte ki az újabb fordulatért. Eközben az arckép Gerő Erzsébet asszony lakásába került, amivel Kuyper kiasasszony ismét elégedett volt. Ugyanis szerette volna reparáltatnia „az arcát”, és azt javasolta, hogy erre Glatz festőművészt kérjék meg.²⁷⁰

²⁶⁴ RL, C/130, Ravasz L. levele. Gerő-Chrenko E. részére, 1952. április 18-án, egy 1952. április 11. levélre válaszolva.

²⁶⁵ RL, C/130, Bodolay Rózsa levele Gerő-Chrenko E. részére 1952. április 20-án, amelyben egy húsvét előtti beszélgetésre utal, tehát egy 1952. április 13-a előtti időpontra.

²⁶⁶ RL, C/130, Bodolay Rózsa levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. április 20-án.

²⁶⁷ Dobos Károly lelkész 1927/1928 folyamán valamennyi időt Hollandiában töltött a hollandiai reformátusok ifjúsági munkájának a tanulmányozására. (Dr.Dobos Károly 1948-ban is megfordult Hollandiában. Fordító, HMJ megjegyzése.)

²⁶⁸ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. asszonyhoz, 1952. június 9.

²⁶⁹ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. július 12.

²⁷⁰ RL, C/130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. július 12.

A háborúban egy golyó ütötte át az arcot és a keret is megsérült. Úgy vélte, hogy amennyiben Erzsí közli véle a Glatz címét, akkor azt ő maga is el tudja intézni. Egy hónap elteltével még semmi sem történt ezen a téren²⁷¹.

Kuyper kisasszony az 1952. szeptember 3-i levelében visszatér a festmény gondjára. Értékeli, hogy a barátnője annyira törődött az arckép sorsával, de talán az Isten akarata volt az, hogy a festmény eltűnjön... "It is not good to honour men too much, for after all God gave the idea and made many a heart willing to help to gather the necessary money and women (?) to help". Ő maga csupán egy „collection bag” volt az Isten kezében, a munkát mások végezték. „That is the reason I was always very shy to take the honours the Hungarians gave me”.

Folytatás

Ezt követően kevés levelezési anyag maradt fenn. Az 1952. esztendő végén Kuyper kisasszony ismételten visszajelzett a Gerő Erzsébet asszony születésnapjára jókívánságaira, és az egész 1953-as év során csak egy levelet küldött. A levéltárban található utolsó levelezőlap 1954. január 4-én kelt, és ebben ismét megemlítette, úgy, mint máskor is, a Sebestyén Jenő elhunytát: „Milyen veszteséget jelent mindenki számára, hogy Sebestyén professzor hazaköltözött az Atyai Házba. Én naponta hiányolom őt”.

A levelezőlap azzal a kívánsággal zárul, hogy üdvözlje az összes magyar barátait, főleg Ravasz püspököt, Csekey és Pap professzorokat. Befejezése: „téged pedig bennsőségesen ölel a téged nagyon szerető Kuyper Katalinod”. Ez volt az utolsó levél, amit találtunk. Halálának időpontja 1955. január 10. Kuyper Catharina temetési szertartása után a koporsóját a családi sírboltba helyezték az 'Oud Eik en Duinen' te's-Gravenhage elnevezésű hágai temetőbe²⁷².

Záróakkord

A festmény 1960-ban a Városligeti fasor gyülekezetének a tulajdonában²⁷³ volt. Úgy tűnik, hogy mégis meghallgatásra találta a Dobos Károly által sugallt kívánság. A Kuyper Katalin archívumban található egy 1960. június 20-án kelt levél, ezt a presbitérium küldte. Ebben szó esik a C.M. E. Kuyperről készült festmény eladásáról, és kitűnik, hogy Gerő-Chrenkó asszony a vásárló. A levelet, ami éppen-séggel egy szerződésféle, Tóth Lajos lelkész írta alá és Nagy József főgondnok.

Aztán azt olvassuk a továbbiakban, hogy Kuyper Katalinnak egy nem láttamozott arcképéről van szó, amelyet Glatz Oszkár készített 1936 körül. Az 1944-1945 folyamán esett harcokban a festményt golyótalálat érte. „Emellett a keret is megsemmisült”. Gerő-Chrenkó asszony a festményért 1500 (ezer-öttszáz) forintot fizetett, és kijelentették, hogy ezt az összeget az egyházközség átvette. Feltűnő kitételrel is találkozunk, éspedig azzal, hogy Gerő-Chrenkó asszony kötelezettséget vállalt, hogy halála után a festményt a Ráday-könyvtára hagyományozza. Azt is megtudjuk, hogy Glatz Oszkár feleségének a tanácsára Olbert Károly festő-restaurátorhoz fordult, aki kétszáz forintért megjavította a festményt.²⁷⁴

Mielőtt a festmény a jövőben (feltételesen) bekerülhetett volna a Ráday-gyűjtemény anyagába, támadt egy és más elintéznivaló. Mert a Ráday-gyűjtemény akkori igazgatója, Péter Zoltán, arra hívja fel Gerő Erzsébet asszony figyelmét, hogy az egyházközség nem egyenesen a Ráday-gyűjteményhez fordult annak érdekében, hogy a gyűjtemény „magára vállalja az értékes festmény gondozását és megőrzését”.²⁷⁵

²⁷¹ RL, C.130, C.M.E. Kuyper levele Gerő-Chrenko E. részére, 1952. augusztus 9-én. Végeredményben 1960 júliusáig húzódik a javítás. Lásd a C/130-as iratcsomóban a Gerő asszony nyilatkozatát.

²⁷² Gerő asszony kérésére J.H. Veefkind lelkész, a Krommenie-beli Nederlands Gereformeerd Egyházközség prédikátora 1974-ben még fényképet is készített a sírról, RL, C/130, ahol J.H. Veefkind levelének a kelte Gerő-Chrenko asszonyhoz 1974. január 19.

²⁷³ Akkor Budapest-Gorkij Fasori Református Egyházközség volt a neve.

²⁷⁴ RL, C/130, Gerő-Chrenko asszony nyilatkozata, a dátum hiányzik.

²⁷⁵ RL, C/130, dr. Péter Zoltán levele Gerő-Chrenko asszonyhoz, 1964. február 8-án.

Tehát úgy tűnik, hogy mindezeket valóban intézni kell. Péter Zoltán nemsokára jelzi Gerő Erzsébet

asszonynak, hogy a jogi kérdéseket Esze Tamás megoldotta. Két hét múlva ismét értesíti Gerő Erzsébet asszonyt, hogy a presbitérium megoldotta az általa elmulasztott lépések megtételét, és így „minden akadály elhárult annak az útjából, hogy a kérdés kedvező megoldást nyerjen”.²⁷⁶ Dr. Esze Tamás, a tudományos gyűjtemény főigazgatója néhány hét elteltével választ küldött a Gerő Erzsébet asszony levelére, és kijelentette, hogy az ügy jó fordulatot vett és rövidesen lezárható.²⁷⁷

Mindezekből arra következtetünk, hogy miután Gerő Erzsébet asszony 1960-ban a festményt megvásárolta, ismét kísérletet tett arra nézve, hogy a festmény az egyházközség tanácstermébe kerüljön. De „egy hasonló kérés ismét ahhoz vezetne, hogy felkavaródik a végtelenségig elhúzódtott előtörténet, és az a Kuyper Katalin emlékének nem tenne jót”. Másfél hónap múlva Esze Tamás már azt jelenthette, hogy az egyházközség előljárósága és a Ráday-gyűjtemény igazgatója megbeszélte ezt a dolgot.

Eredmény: „A festménynek a Ráday-gyűjteménybe való felvételét, megőrzését és megfelelő módon való tárolását immár semmi nem akadályozza”²⁷⁸. Megbeszélték tehát a presbitériummal, hogy mindegyre a Gerő Erzsébet asszony elhunytja után kerül sor.

Bizonyára úgy is volt, hogy Gerő-Chrenko asszony halála után a festmény és a mellszobor a kecskeméti Ráday Múzeum megőrzésére bízott, ahol aztán e műtárgyak emléke elenyészett. Amikor 2016-ban a Vrije Universiteit megbízásából a Sebestyén-archívum holland nyelvű levéltanyagát másoltuk a Kuyper Katalin archívum anyagával együtt, szemünk elé került Kuyper Ábrahám unokájának a már említett, 1967-es keltű levele, amelyben az ő Too nagynénjének az egykori mellszobráról beszélt. Ez volt a mi izgalmas kutatásunknak a kezdete, amely váratlan eredményhez vezetett.

(Fordította dr. Hermán M. János)

Felhasznált irodalom

- D.Th. Kuiper, ‘Kuyper (Letland/Amsterdam)’, in: P. van Beek e.a. (red.), *De dolerenden en hun nageslacht*. Kampen. 1990.
- Fónod S., *Julianna Református Iskola Története 1926-tól 1992-ig*. Budapest, 1994. Internet: www.hongarijevandaag.nl,
- Margaret MacMillan, *Parijs 1919. Zes maanden die de wereld veranderden*. Amsterdam, 2005.

²⁷⁶ RL. C/130, dr. Péter Zoltán levele Gerő-Chrenko asszony részére, 1964 febr. 20-án

²⁷⁷ RL, C/130, dr. Esze Tamás levele Gerő-Chrenko asszony részére 1964 febr. 27-én

²⁷⁸ RL, C/130, dr. Esze Tamás levele Gerő-Chrenko asszonyhoz 1964 május 11-én.